

Kreiszné Hudák Emese:

Mi kell a demográfiai fordulathoz?

Hazánkban több évtizedes trendet jelentenek a kedvezőtlen demográfiai folyamatok, amelyek megfordítása egyre nagyobb kihívás a szülőképes korú nők számának mérséklődése miatt. Csökkenő népességszámú társadalom mellett ugyanakkor nem képzelhető el hosszú távon is sikeres gazdasági felzárkózás. Cikkünkben áttekintjük a legfrissebb demográfiai adatokat, és megvizsgáljuk azokat nemzetközi kitekintésben is. Végül bemutatjuk a Magyar Nemzeti Bank 2019 februárjában bemutatott Versenyképességi Programjában, a demográfiai fordulat érdekében megfogalmazott javaslatokat.

I. Demográfiai adatok Magyarországon

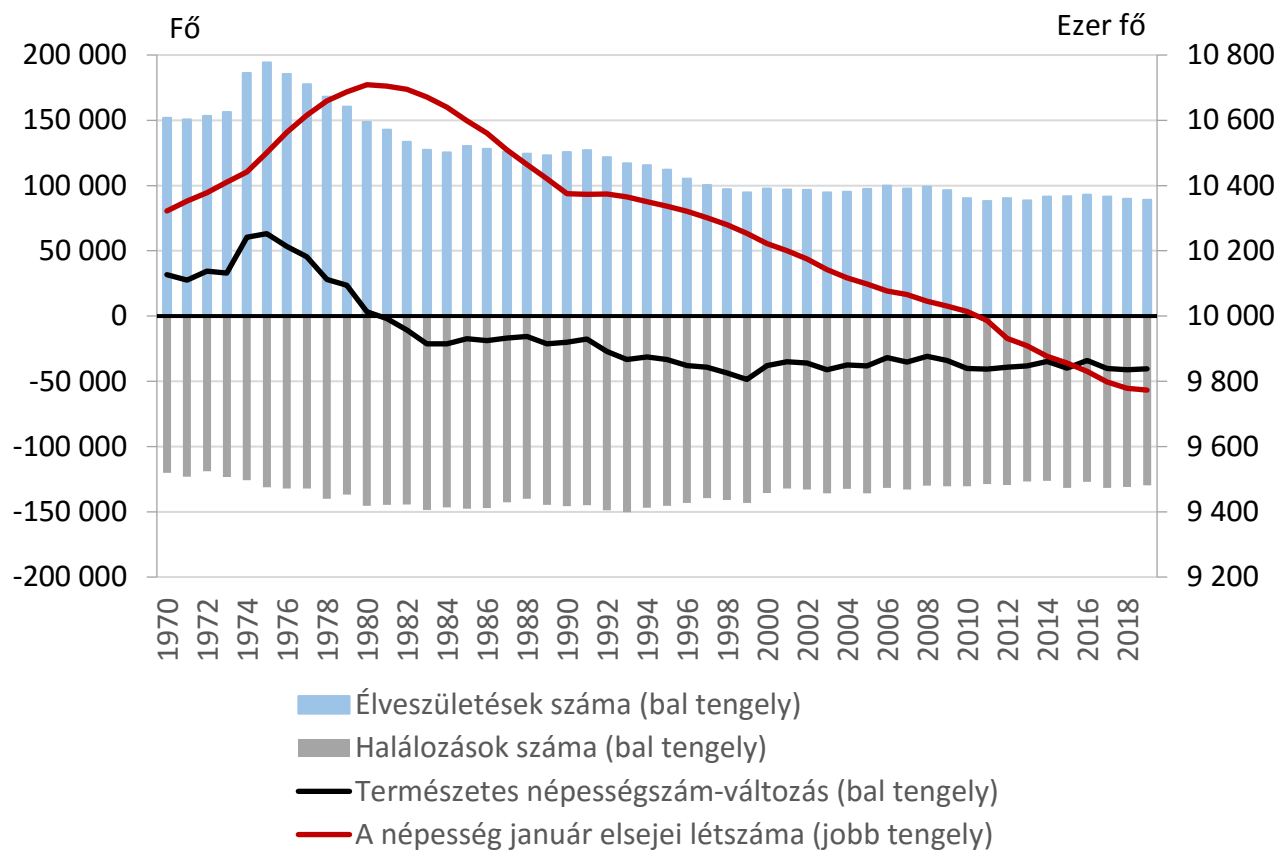
Magyarországon az 1980-as évek eleje óta csökken a népesség létszáma, mivel a születések éves száma olyan mértékben visszaesett, hogy nem képes ellentételezni a halálozások miatti létszámcsökkenést. 1980-ban még mintegy 149 ezer gyermek született hazánkban, ami 1990-re 125 ezer főre mérséklődött, az ezredfordulóra pedig már 100 ezer fő alá csökkent (1. ábra). A 2011. évi 88 ezer fős születésszám historikusan a legalacsonyabb értéket jelentette, a 2012 és 2016 közötti időszakban szinte valamennyi évben emelkedett a születésszám, és 2016-ban 93 ezer főt tett ki. 2016 óta ugyanakkor mindegyik évben mérséklődött a születésszám a megelőző évhez képest, és a 2019. évi népmozgalmi adatok alapján ez a csökkenő tendencia a tavalyi évben is tovább folytatódott. **2019 során összesen 89.200 gyermek született Magyarországon, ami 0,7 százalékkal, azaz 607 gyermekkel kevesebb 2018 azonos időszakához képest.**

Az elmúlt hónapokban kedvező folyamatokat tapasztalhatunk a népmozgalmi adatok terén: 2019 decembere óta három egymást követő hónapban emelkedett a havi születésszám. 2019. december – 2020. február során összesen 1.800 gyermekkel több született hazánkban a megelőző év azonos hónapjaihoz viszonyítva. A havi születésszám emelkedése minden bizonnyal kapcsolatban van a 2019 februárjában bejelentett Családvédelmi Akcióterv intézkedéseivel. További pozitív tendencia a **házasságkötések számának** elmúlt hónapokban megfigyelt **jelentős emelkedése**, ami szintén kapcsolatban lehet a 2019. februárban meghirdetett Családvédelmi Akcióterv egyes támogatási elemeinek tervezett igénybevételével. A születésszám elmúlt három havi alakulása pedig arra utal, hogy a házasságkötések számának tavaly megkezdődött emelkedése nemcsak a házasságba születő gyermekek arányát növeli, hanem részben a megszületett gyermekek számának növekedésével is együtt jár.

A születési statisztikák értékelésekor árnyaltabb képet mutat a termékenységi ráta alakulása, ami nem feltétlenül mozog együtt a születésszám alakulásával. A születésszám változását alapvetően két tényező befolyásolja: egyrészt a szülőképes korú (15-49 éves) nők

létszáma, másrészt a termékenységi ráta értéke. A termékenységi ráta azt mutatja meg, hogy egy nő élete során átlagosan hány gyermeket hozna a világra, ha az adott év termékenységi adatai állandósulnának. **A teljes termékenységi arányszám 2019-re becsült értéke 1,49 volt a KSH adatközlése alapján.** Ezen termékenységi szint mellett száz nő 149 gyermeket hozna világra élete során. A termékenységi ráta négy éve stagnál, mivel értéke 2016 óta mindegyik évben 1,49 volt.

1. ábra: A magyar népesség létszáma és a létszámváltozás dekompozíciója

Megjegyzés: A népességszám éves változása esetében a pozitív előjel gyarapodást, a negatív előjel népesség-fogyást jelöl.

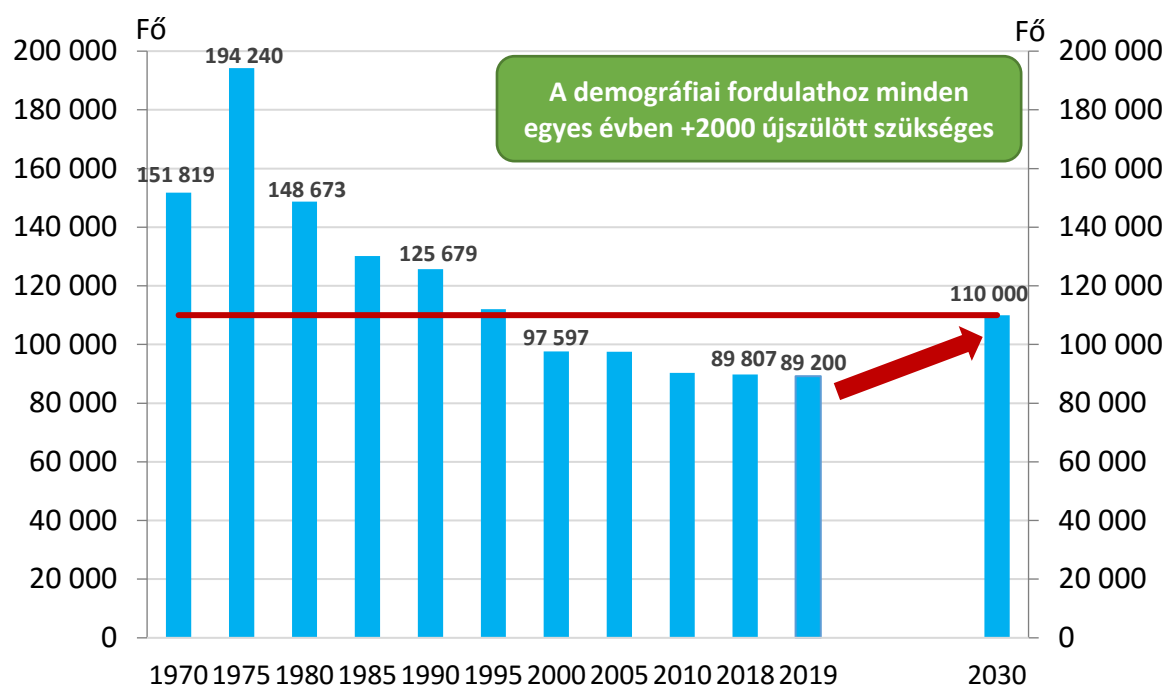
Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

A termékenységi ráta 2016-2019 közötti stagnálását a születésszám jelentősebb mértékű csökkenése kísérte: 2016-ban még 93 ezer, 2017-ben 91.577, míg 2018-ban már csak 89.807 gyermek született változatlan, 1,49-es termékenységi ráta mellett. **A születésszám elmúlt években megfigyelt mérséklődését a szülőképes korú nők létszámcsökkenése okozta.** Ez a kedvezőtlen alapfolyamat a következő években is folytatódni fog, mivel az **1970-es évek második felében született nagy létszámú korcsoportok elhagyják a szülőképes kort, ami korlátot jelent majd a születésszám jövőbeli növekedése szempontjából.** A 15-49 éves női

korosztályok létszáma a 2020. évre becsült 2,1 millió főről 1,8 millió főre mérséklődhet 2030-ig, ami azt jelenti, hogy létszámuk 15 százalékkal csökkenhet a következő tíz év során.¹

A népesség egyszerű reprodukciójához 2,1-es termékenységi ráta elérése és tartós fennmaradása szükséges. A 2,1-es arányszám 2030-ig történő eléréséhez 110 ezerre kellene emelkednie az éves születésszámnak, amihez – egyenletes növekedést feltételezve – minden egyes évben +2.000 fővel kellene emelkednie a születésszámnak a megelőző évi értékhez képest (2. ábra). A számítások során feltettük, hogy az emelkedés már 2020-tól elkezdődik. Ugyanakkor egy ilyen egyenletes ütemű születésszám-emelkedés megvalósulását egyre nagyobb mértékben nehezítheti a szülőképes korú nők létszámának korábban bemutatott csökkenése.

2. ábra: Az éves születésszám alakulása Magyarországon

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, Magyar Nemzeti Bank

II. A magyar adatok nemzetközi kitekintésben

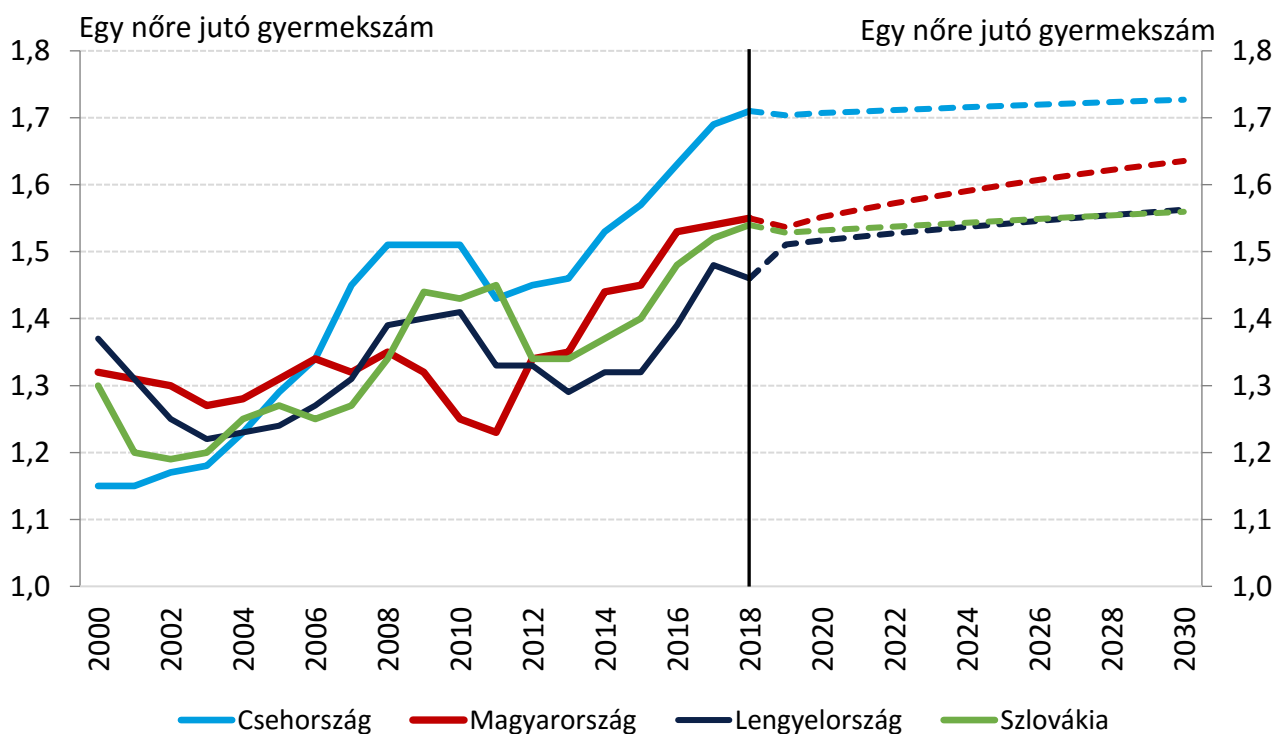
A nemzetközi elemzésekhez felhasználható, az Eurostat adatbázisában elérhető születési adatok és termékenységi rátára vonatkozó statisztikák meghaladják a KSH által közzétett adatokat. Ennek oka, hogy a KSH adatai a magyarországi élveszületésekre vonatkoznak, az Eurostat adatközlése pedig a 2013 óta használt „szokásos lakóhely” definíció szerint a magyarországi lakóhelyű anyák gyermekeit veszi számba, így figyelembe veszi a külföldön született, de Magyarországon anyakönyvezett gyermekeket is. 2018-ban az Eurostat által közzétett magyar születésszám 93.467 főt tett ki, ami 3.660 fővel meghaladta a KSH által publikált

¹ A KSH Népeségtudományi Kutatóintézete által 2018-ban készített népesség-előreszámítás alapváltozata alapján.

tényadatot (89.807 fő). **A külföldön született magyar gyermekek számbavételével 1,55 volt a termékenységi ráta értéke 2018-ban.**

A magyar termékenységi ráta 2012 óta megfigyelt emelkedése összhangban van a visegrádi országok folyamataival, mivel mindegyik országban növekedett az egy nőre jutó gyermekszám az elmúlt időszakban (3. ábra). A régiós országok közül Csehországban a legmagasabb a termékenységi ráta, ahol 2018-ban 1,71-es értéket regisztrált az Eurostat, **míg az éves születésszám Csehországban 114 ezer főt tett ki.** A magyar és a cseh születésszám közötti eltérést két tényező magyarázza. Egyrészt Csehországban a 15-49 éves nők száma 131 ezer fővel magasabb volt, mint hazánkban. Másrészt a termékenységi ráta is magasabb, mint Magyarországon, és az elmúlt években jelentősen emelkedett (a 2011. évi 1,43-ról 2018-ig 1,71-re). Az egyes korcsoportok termékenységi rátáját megvizsgálva az látható, hogy elsősorban a 30 év feletti életkorú nők vállaltak több gyermeket Csehországban. Meg kell említeni, hogy a termékenységi ráta aktuális értékére hatással van az anyák átlagos gyermekvállalási életkorának alakulása. A termékenységi ráta megfigyelt értékét csökkenti a szülési életkor fokozatos kitolódása, azaz a gyermekvállalás későbbi életkorra halasztása. Amikor a szülési életkor kitolódása megáll és az elhalasztott gyermekvállalási tervek megvalósulnak, akkor a termékenységi ráta értéke a megelőző időszakhoz képest emelkedik.

3. ábra: A termékenységi ráta alakulása a visegrádi országokban, 2000-2030

Megjegyzés: Az ábra 2018-ig tényadatokat, 2019-től kezdődően előrejelzést mutat.

Forrás: Eurostat, Eurostat 2018. évi népesség-előrevetítése

III. A Magyar Nemzeti Bank versenyképességi javaslatai a demográfiai fordulat elérése érdekében

A Magyar Nemzeti Bank 2019 februárjában bemutatott 330 pontos Versenyképességi programjának egyik pillérét a demográfiai fordulat megvalósulását támogató családbarát javaslatok jelentetik. A javaslatok egy része korábbi jegybanki kiadványokban is megfogalmazódott, jelentős része azonban olyan új ajánlás volt, amelyek kialakításában az MNB szakértőinek széles köre vett részt. A jegybank 180 munkavállalója osztotta meg javaslatait, ötleteit a családok életének megkönnyítése érdekében, amelynek középpontjában az állt, hogy a demográfiai folyamatok javulásához – a családtámogatások mellett – fontos prioritás a család és a munkavállalás összeegyeztethetőségének támogatása, valamint az egészségügyi rendszer családbarát fejlesztése.

A rendelkezésre álló nemzetközi adatok alapján Magyarország az átlagot jelentősen meghaladó összeget fordít állami családtámogatásokra, 2015-ben ez az érték a GDP 3,5 százalékát tette ki az OECD adatai alapján. Azonban a termékenységi ráta szintje elmaradást mutat azon országokhoz képest, amelyek hasonló összeget költenek családtámogatásokra. Ez egyrészt arra utal, hogy nemcsak a családtámogatások nagysága, hanem elköltésének módja (hatékonysága) is fontos. Másrészt felhívja a figyelmet arra is, hogy az állam által biztosított pénzügyi ösztönzők önmagukban nem tekinthetők elégséges támogatási eszköznek a gyermekvállalási szándékok megvalósítása szempontjából. A meglévő gyermekek számának függvényében a következő gyermek megszületését eltérő családpolitikai ösztönzők tudják hatékonyan támogatni. A Hétfa Kutatóintézet 2019. évi tanulmánya alapján az első és a második gyermek megszületésére pozitív hatással van az anya foglalkoztatottsága, a bölcsődei férőhelyekhez való hozzáférés és a rugalmas foglalkoztatási lehetőségek elérhetősége. A pénzügyi családtámogatások a harmadik gyermek születésének valószínűségét növelik leginkább hazánkban.

A Versenyképességi programban megfogalmazott javaslatok alapján a demográfiai folyamatok javulásához hozzájárulhat a **gyermekvállalás előtt álló egészségügyi akadályok mérséklése**, amit az egészségügyi rendszer családbarát fejlesztése támogathat. Ezen a területen jelentősebb előrehaladás történt az elmúlt időszakban. A bejelentett kormányzati intézkedések alapján a gyermekvállalási szándékok megvalósulása érdekében egységes szakmai elveken alapuló, állami finanszírozású meddőségkezelési ellátórendszer jön létre, ingyenessé válnak a mesterséges megtermékenyítési eljárások, a kezeléseknél használt gyógyszerek és a meddőségi kivizsgálások is. Az MNB Versenyképességi programja ezen felül javaslatot tett a családok **mindennapi életének megkönnyítésére**, amit például a gyermekek napközbeni ellátását biztosító intézményrendszer fejlesztése és az **atipikus** (részmunkaidős) **foglalkoztatási formák** nagyobb támogatása is szolgálhat. A **foglalkoztatáshoz kötött családtámogatások** esetében is van tér még új intézkedésekre. A családi adóalapkedvezmény összegének béremelkedéshez való igazítása indokolt lehet, és a támogatások differenciálásával akár a nagycsaládosok is célzottabban támogathatók.

„Szerkesztett formában megjelent az infostart.hu oldalon 2020. május 23-án.”